

УДК 316.346.2-055.2:070(477.41) «1875/1920» (045)

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.5>**Кузнець Тетяна Володимирівна,***доктор історичних наук, професор,**завідувач кафедри історії України**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини**orcid.org/0000-0002-9282-110X**tetiana.kuznets@gmail.com*

ПРИВАТНІ АСПЕКТИ ЖІНОЧОГО ПОВСЯКДЕННЯ В КИЇВСЬКИХ ГУБЕРНСЬКИХ ГАЗЕТАХ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Зростання інтересу до історії повсякдення та до мікроісторії вмотивовує звернення до історичних джерел, які містять детальну інформацію про життєві світи звичайних учасників історичного процесу. У статті систематизовані виявлені у київських газетах «Заря», «Киевское слово», «Киевлянин» матеріали про жіноче повсякдення, зокрема, у площині сімейних стосунків та інтимної сфери. З огляду на велику кількість публікацій такої тематики, виокремлено матеріали тільки по Уманському повітові, який серед дванадцяти інших був одним із найбільших у Київській губернії. У газетах за 1884–1915 роки виявлено більше двадцяти публікацій про сімейні й інтимні стосунки жінок повіту. У них висвітлювались такі питання, як: убивство чоловіком своєї дружини, зґвалтування, девіації практики сватання, помста спокушеної дівчини, суперництво за жінку. Газети публікували матеріал про «любовний трикутник», тобто інтимні стосунки одруженої жінки, чоловіка та коханця. Та найпоширенішою темою була подружня зрада, отже – ревнощі зрадженого чоловіка, його помста невірній дружині. Тональність газетних публікацій про сімейні й інтимні стосунки жінок дала можливість зробити висновок про те, що насильство чоловіків над жінками, позашлюбні інтимні стосунки жінок і подружня зрада були звичними явищами повсякдення. Газетні публікації не містили оцінок таких учинків і не висловлювали засудження чи співчуття. Отже, опублікована в київських губернських газетах інформація про девіантну поведінку сімейних пар, про інтимні стосунки, покарання за подружню невірність доповнює знання про жіноче повсякдення, про суспільну мораль і, загалом, життя соціуму того історичного відрізка часу. Уведення такої інформації в науковий обіг сприяє висвітленню життєвих світів маленьких людей, що загалом відповідає ствердженню людиноцентричності в історії.

Ключові слова: жіноче повсякдення, газети «Заря», «Киевское слово», «Киевлянин», насильство чоловіків над жінками, Уманський повіт.

Kuznets Tetiana,*Doctor of Historical Sciences, Professor,**Head of the History of Ukraine Department**Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University**orcid.org/0000-0002-9282-110X**tetiana.kuznets@gmail.com*

PRIVATE ASPECTS OF WOMEN'S EVERYDAY LIVES IN KYIV PROVINCIAL NEWSPAPERS OF THE LAST QUARTER OF THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

The growing interest in everyday history and microhistory predetermines the appeal to historical sources containing detailed information about life worlds of ordinary participants of historical process. Materials about women's everyday lives in particular in terms of family relations and the intimate sphere were found in Kyiv newspapers: "Zarja", "Kievskoe slovo", "Kievljanin" and systematized in the article. In view of a great number of theme-oriented publications, we singled out the materials relating only to Uman district being one of the largest among the twelve districts in the Kyiv province. More than twenty publications about family and intimate relationships of women of the district were found in newspapers from 1884 to 1915. They covered the following issues: the murder of a wife

by a husband, rapes, deviations in matchmaking, the revenge of a seduced girl, rivalry for a woman. The material about «love triangle», namely intimate relationships of a married woman, a husband and a lover was published in newspapers. The most common theme was adultery and therefore jealousy of a betrayed husband and his revenge on an unfaithful wife. The tonality of newspaper publications about family and intimate relationships of women gave ground to conclude that men's violence against women, women's extramarital relationships and adultery had been everyday phenomena. There were not any evaluations of such actions, condemnations or sympathies in newspaper publications. Accordingly, the published information about deviant behavior of married couples, intimate relationships, punishments for marital infidelity in Kyiv provincial newspapers complement the knowledge about women's everyday lives, social morality and the society's life of that period of time in general. The introduction of such information into scientific circulation contributes to the analysis of life worlds of average people corresponding to the establishment of a human-centered approach in history.

Key words: women's everyday lives, newspapers "Zarja", "Kievskoe slovo", "Kievljanin", men's violence against women, Uman district.

Останніми десятиріччями посилюється інтерес до мікроісторії й історії повсякденності, які доносять історичне знання до свідомості людей під кутом зору досвіду окремо взятої людини. Отже, як зазначають сучасні дослідники, «нова парадигма соціальної історії висуває своїм завданням дослідження всіх сфер, зокрема і приватної, життя людей минулих часів у їх структурній єдності та фокусі перехрещення соціальних зв'язків і культурно-історичних традицій» (Ворончук, 2012, с. 10). А історики повсякдення закликають, щоб від вивчення державної політики й аналізу глобальних суспільних структур і процесів звернутися до маленьких життєвих світів, до повсякденного життя простих людей. Головну увагу вони спрямовують не на ключові історичні події або життя визначних осіб, а на повсякденне життя «маленьких людей», непримітних учасників історичного дійства (Заярнюк, 2005, с. 249–265). Саме мікроісторичний підхід дозволяє розглянути маленькі життєві світи, побачити реальних людей у їхньому повсякденному житті, навіть підняти завісу із приватних аспектів повсякдення.

В історіографії приватні грані жіночого повсякдення окреслені все ще фрагментарно й епізодично, хоч незаперечними здобутками є праці української науковиці в галузі гендерних студій, історикині, президентки Української асоціації досліджень жіночої історії Оксани Кісь. У монографії «Жінка у традиційній українській культурі др. пол. XIX – поч. XX ст.» (Кісь, 2012) вона висвітлює культурно-історичні контексти жіночого повсякдення, а в колективній монографії «Українські жінки в горнилі модернізації» (Кісь, 2017) уміщено розділ, у якому вона показує подружні стосунки в українській селянській родині кінця

XIX – поч. XX ст. Шлюбні та родинні стосунки другої половини XVIII – першої половини XIX ст. серед населення Лівобережної України досліджує Олена Бороденко (Бороденко, 2020).

Тема насильства чоловіків над жінками не є новою для української історіографії. Насильство чоловіків над жінками-шляхтянками досліджує І. Ворончук, яка зазначає, що жорстоке та брутальне поводження чоловіків у сім'ї було поширеним явищем, уважалось нормальним і типовим. Адаже за патріархальних порядків майже необмежена влада чоловіків над жінками призводила до частих випадків агресії чоловіків у подружніх стосунках і в сім'ї (Ворончук, 2006). Насильство над жінками в міщанських і селянських сім'ях початку XVIII ст. досліджує Н. Білоус, яка на основі історіографії досліджуваної проблеми зробила висновок про те, що «історики відзначають глибоке закорінення примусу в загальній культурі повсякдення, де широко побутувало фізичне насилля, що застосовувалося з метою дисциплінування, виховання або досягнення інших користей» (Білоус, 2015, с. 145). Стосовно простолюду, польський дослідник Томаш Вісліч робить висновок про те, що насилля над жінками, зокрема й побиття, було нормою подружніх стосунків у селах ранньомодерної доби (Wislicz, 2006). Що стосується XVIII ст., Б. Попльолек зазначає, що домашнє насилля було суттєвим елементом повсякдення майже всіх соціальних верств (Popliolek, 2014). Насильство траплялося і серед нижчих верств, і в середовищі еліт тогочасного суспільства. Як елемент сімейного життя, воно перейшло в повсякденн XIX – поч. XX ст.

Такі негативні типи девіантної поведінки жінок, як розпуста та зрада, у суспільній уяві українців XVIII–XIX ст. є предметом

дослідження О. Ткач та І. Пятницькової (Ткач, 2022). У цих наукових працях є детальні відомості про життя жіноцтва та ставлення суспільства до різних типів девіантної поведінки жінок. Але оскільки ці дослідження здійснювались на широкій джерельній базі, що зумовлює високий рівень узагальнення, то висвітлення маленьких життєвих світів об'єктивно є проблемним.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі виявлених і систематизованих публікацій київських губернських газет останньої чверті XIX – початку XX ст. про Уманський повіт показати, які сімейні, а іноді й інтимні фрагменти жіночого повсякдення поширювались на широкий читацький загал, а отже, ставали предметом обговорення.

Джерельну базу даної наукової розвідки становлять газети «Заря», «Киевское слово», «Киевлянин», «Труд», які містили найрізноманітнішу інформацію про суспільно-політичне, економічне та культурне життя населення Київської губернії і які видавалися великими накладками, тобто поширювали інформацію серед великого читацького загалу. Газети повідомляли про резонансні події в усіх повітах губернії, але для глибшої деталізації обрано один – Уманський, який серед дванадцяти інших був третім за величиною площі та другим за чисельністю населення. У названих газетах за 1883–1915 рр. виявлено більше двадцяти публікацій про вбивство чоловіком дружини (нелюбимої, у п'яному стані, з ревнощів), про згвалтування жінки, про помсту спокушеної дівчини, про взаємини в так званому «любобному трикутнику» (подружня пара і коханець), подружню зраду жінки та помсту чоловіка. Газети поширювали інформацію про це з детальними подробицями, що свідчить про звичність таких подій.

Як про звичайну буденність писали газети про вбивство чоловіком своєї дружини. Інформація про це не коментувалась, а офіційний текст повідомлень не викликав співчуття чи ненависті.

У жовтні 1883 р. київський окружний суд розглядав справу уманчанина Юрченка, який звинувачувався в убивстві своєї дружини. Прагнучи замести сліди злочину, він намагався видати смерть за нещасний випадок. Із цією метою Юрченко приставив драбину до горища хати, а вбиту опустив головою в діжку з водою,

що стояла поруч. Він сподівався, що подумають нібито дружина лізла по драбині, оступилась і впала в діжку з водою. Але за слідами на тілі вбитої встановили факт убивства, у чому чоловік зізнався (Внутренний отдел, 1883, с. 3).

У присілку с. Побойна Уманського повіту наприкінці грудня 1889 р. вчинене жорстоке вбивство чоловіком своєї дружини, детальний опис якого потрапив на шпальти газети «Киевское слово». У публікації зазначалося, що однодворець Іван Юзефович часто ходив на заробітки в Одесу, але рідко привозив чи передавав дружині гроші. Він любив розгульне життя і заробіток витрачав на себе. Зрозуміло, що дружина йому докоряла, жалілася, що вона із трьома маленькими дітьми бідує. Щоб вгамувати гнів дружини, чоловік вигадував різні чутки про її непристойну поведінку, хоч насправді це було його бажання залякати жінку. Подружжя часто сварилося, доходило і до бійки. Після повернення наприкінці листопада з Одеси Юзефович укотре побив дружину. Наступного дня, позичивши у знайомого два рублі, він п'янувався, а ввечері вдався до катування дружини і замучив її до смерті. Він її бив і палицею, і рогаками, і молотком, потім дійшов до того, що почав дряпати та рвати кусками тіло. Усе це бачили перелякані діти, семирічна донька потім розповіла, що мама чистила картоплю, а батько вихватив з її рук ножа і вдарив у щоку так, що ніж пройшов наскрізь. Дівчинка просила не бити маму, але батько кинув її в куток. Зрозумівши, що дружина мертва, Юзефович пішов до сусіда та попросив розповісти старості про його злочин. Коли ж староста села з людьми зайшли до хати, то побачили закриті стіни та долівку, убиту жінку, переляканих дітей, а сам деспот у цей час п'янувався у корчмі (Уманский уезд, 1889, с. 3).

У січні 1900 р. пожежа скликала мешканців села Гордашівка Уманського повіту до садиби селянина Кіндрата Бондаренка. Горіла покрівля хати, пожежу вдалося загасити, але в сінях побачили мертве тіло дружини господаря, 27-річної Онисії Бондаренко. Хоч труп трохи обгорів, але на ньому видно було сліди насильства. Запідозрили чоловіка Онисії, який і зізнався у скоєнні вбивства. Повідомив, що дружину свою не любив і що вони часто сварилися та билися. Під час чергової сварки він убив дружину і вирішив замести сліди злочину. Із цією метою він витяг

мертве тіло на горище та підпалив стріху. Але через прогорілу стелю труп упав на сніги і не згорів (Уманський уезд, 1900, с. 4).

Повідомляли газети і про справи інтимні. В одному із серпневих номерів «Киевского слова» писали про такий випадок в Уманському повіті. Молода вродлива, але заміжня жінка сподобалась одному музикантові, який грав на вечірці. Та вона не звертала уваги на пристрасні погляди та залицяння. Тоді наприкінці вечірки музикант удав із себе п'яного та заснув на лавці. Коли гості розійшлися, а господарі заснули «що називається мертвим сном, музикант здійснив над сонною господинею акт насильства. Цьому знайшлися свідки і на другий день ім'я ні в чому не винуватої жінки рознеслося по всьому селу» (Із Уманського уезда, 1887, с. 3). Господар наступного дня в торгових справах від'їжджав до Білої Церкви та наказав жінці «виправитись», або застрелить її як собаку. Сільські пересуди та погроза чоловіка так вплинули на жінку, що її розум потьмарився.

Писали газети і про різні девіації у процесі підготовки шлюбних домовленостей між батьками без згоди дітей. Такий випадок невдалого сватання описано в «Киевском слове» 1888 р. Парубок посватав дівчину, яка мала ще старшу сестру. Батьки молодих домовились про подарунки від жениха, а саме: нареченій і майбутній тещі він мав купити чоботи по 5 руб за пару, дядькам майбутньої дружини – рукавиці, а тітками – очіпки. Жених усе це купив і вже очікував на весілля. А наречена раптом дізналася «дещо неприємне про жениха, його поведінку та вчинки; тоді вона навідріз відмовилась виходити за нього заміж і категорично заявила про це своїм батькам» (Уманський уезд, 1888, с. 3). Її батько був незадоволений, але силувати доньку до одруження не став і, щоби уникнути пересудів селян, сказав сватові, що донька неповнолітня та запропонував замість неї свою старшу доньку. Батько жениха погодився на такий обмін і вони запили мирову. Та категорично проти обміну наречених був налаштований жених. Сватання розладилось, весілля не відбулося. Усе закінчилося тим, що «батько жениха жаліється, що молодша донька насміялася над його сином, відмовивши йому після того, як дали згоду; батько ж нареченої жаліється, що старий над старшою донькою поглумився» (Уманський уезд, 1888, с. 3). Люди

посміювались над тим сватанням, а так звані «свати» вимагали один від одного відшкодування витрат за куплені подарунки та застілля.

У листопаді 1900 р. газета «Киевское слово» писала про загальний занепад моралі і серед селян, які раніше відзначалися благочестям і моральною стійкістю (Уманський уезд, 1900, с. 3). І в селах, як і в містах, сільська молодь заводить інтимні стосунки, які завершуються тайними плодами. Тільки відмінність полягає в тому, що сільські жертви любовних утіх рідно вдаються до дітовбивства незаконно народжених і майже ніколи не підкидають їх на вулицях (Уманський уезд, 1900, с. 3). І наводився приклад із життя мешканців села Побойна. Жертва любовних утіх вимагала законного шлюбу, а парубок відмовлявся. Він – син заможного та гордовитого сільського господаря, а вона – донька бідняка, який служить в економії пастухом.

У своєму селі парубок уже і не сподівався когось посватати, бо спокушена дівчина встигла налякати всіх сільських дівчат тим, що в день шлюбу принесе їм готову дитину. Пробував хлопець посвататись у сусідніх селах, але скрізь заважала покинута дівчина: в одному селі вона сказала, що в разі вінчання відштовхне наречену та сама стане на її місце, в іншому – що наведе чари і зурочить на смерть ту, яка погодиться на шлюб з її коханим. В одному селі сватання все-таки відбулося, але за три дні до весілля суперниця зустріла наречену на базарі й такого наговорила, що та відмовилась від шлюбу та попередила, якщо її будуть силувати до цього шлюбу, то вона заподіє собі смерть. Весілля не відбулося, парубок не одружився, а спокушену ним дівчину стали називати «герой-девка».

В одному із серпневих номерів 1900 р. «Киевское слово» писало про криваву драму в Умані. Зверталась увага на склад її учасників: з одного боку – помічник присяжного повіреного уманського окружного суду Ромуальд Матусевич, а з іншого – лакей і покоївка. Події розгортались так: 28 липня о 5-й годині ранку до уманського громадського клубу зайшов Р. Матусевич і направився до кімнати покоївки при клубі. Та виявилось, що він запізнився, бо в кімнаті був співмешканець покоївки Іван Зайченко, який служив лакеєм при цьому клубі. Коли Р. Матусевич був у клубі, то І. Зайченко

йому прислужував як лакей, але в такій ситуації не збирався уступати, міркуючи, що в амурних справах представники всіх станів рівні. Р. Матусевич наказав І. Зайченку вийти з кімнати покоївки, але останній зауважив, що він не при виконанні своїх обов'язків, а тому і не збирається підкорюватись. Між ними почалась сварка, що перейшла в бійку. Уже потім на допиті Р. Матусевич пояснював, що лакей так блискавично напав на нього, що він змушений був захищатися, а тому вихопив із кишені ножа й ударив Зайченка в бік. Та, на щастя, рана виявилась не смертельною (Умань, 1900, с. 3).

Поширювали газети інформацію й на тему любовних трикутників, тобто про відносини «чоловік – дружина – коханець». У лютому 1884 р. «Заря» писала про трагічне розв'язання любовного трикутника в селі Вишнопіль. Селянка Анастасія Рябоконева звинувачувалась у вбивстві свого чоловіка Василя, який застав її з молодим коханцем Загорайком. Вона мала інтимні стосунки з парубком, коли чоловік це побачив на власні очі, то вигнав коханця та пригрозив йому кулаком. Наступного дня Василя Рябоконева знайшли задушеним, підозра впала на коханців. За вироком суду невірна дружина покарана одинадцятьма роками каторжних робіт на заводах (Внутренний отдел, 1884, с. 3).

Трагічним було завершення інтимної інтриги й у селі Нестерівка. Місцевий гончар виготовляв керамічні горщики, а коли попит на них збільшився, роботи стало більше, то він найняв собі помічником молодого хлопця. Невдовзі парубок почав залицятися до молодої дружини гончаря. Та відповідала йому взаємністю, селом поширювалися плітки про коханців. На світанку 20 квітня 1886 р. у полі побачили пару коней, які належали гончареві. Коли їх привели до двору, то в сараї знайшли тіло задушеного господаря. Запідозрили коханця дружини гончаря, той зізнався в убивстві свого роботодавця. Діяли вони разом, а щоб відвести від себе підозру, придумали такий план: гончаря задушили в конюшні, а коней вивели в поле і сподівалися, що звинуватять конокрадів. Але трагічна правда виявилась і обох арештували. Але жінку від покарання звільнили, бо вона була матір'ю сімох маленьких дітей (Уманський уезд, 1886, с. 4).

Випадок із життя однієї молодої сім'ї потрапив на шпальти губернської газети «Киевское

слово». Два роки щасливого шлюбу були затьмарені захопленням жінки писарем в економії та ревностями чоловіка. Молодий писар почав столуватися в цього селянина, а через три тижні щоденного харчування між писарем і господинею зав'язався роман. Чоловік просив дружину розірвати любовний зв'язок, але вона його не чула і продовжувала «тягнути любовну інтригу». Чоловік звертався і до ворожки, і до баби-шептухи, але нічого не допомагало: «<...> дружина божилася і клялася, що вірна, насправді продовжувала стосунки». Господар навіть пробував віднадити писаря тим, що потайки насипав йому в їжу тютюну, але той корчився від такої приправи і їв. Господар на три рублі за місяць підняв ціну за столування, але писар не відмовлявся. Він щодня приходив обідати і вечеряти, а потім взяв звичку по пів години після їжі відпочивати на печі. Чоловік такого терпіти вже не міг і вдався до рішучого кроку.

Одного морозного вечора, коли після вечері писар роздягнувся, щоб залізти на піч, господар викинув його за поріг в одній білизні та зачинив двері. Столувальник стукав у вікно, просив дати йому одяг і, урешті, напівголий побрів до своєї квартири. Він простудився, довго хворів, але одужав. Столуватися до селянина більше не приходив, але дружина потайки бігала до нього на побачення. Чоловік почав пиячити і бити невірну дружину, а одного дня, на Масляну, коли біля корчми було людно, він побив дружину, вимазав її голову дьогтем і поволік до корчми (Деревенский Оттело, 1893, с. 3).

Найчастіше любовний трикутник розв'язувався трагічно. У селі Вербовата, як повідомляло «Киевское слово» 1896 р., сталася така трагічна подія. Повернувшись із воєнної служби, солдат Пахом Дорошук посватався до сільської дівчини, уже було домовлено про час весілля. Але перешкодою цьому шлюбові стали інтимні стосунки П. Дорошука з іншою дівчиною (покриткою) Акилиною Видриковою, яка не хотіла допустити одруження свого коханця з іншою. Та й П. Дорошуку подобалася А. Видрикова, але батьки забороняли йому одружуватися з нею. Останнє побачення коханців закінчилося печально. «У сінях хати матері Видрикової знайдені два трупи. Пахом і Акилина повісилась на одному паскові» (Уманський уезд. («Пусть знают все как мы любились»)),

1896, с. 4). Чиста білизна на Пахомові та святкова сукня на Акиліні свідчили про те, що вони готувалися до самогубства. А в передсмертній записці Пахом так пояснив свій учинок: «Йду на той світ через рідних, – і похоронити нас у тій самій одежі; нехай усі знають, як ми любивись» (Уманский уезд, 1896, с. 4).

У селі Свинарка Уманського повіту любовний трикутник призвів до кривавої драми. У березні 1913 р. було знайдено труп селянина З. Басуна. Під час слідства зв'язовано, що його родич Качан зійшовся з його молодою дружиною. Дізнавшись про коханців, З. Басун вигнав зі свого дому Качана та заборонив дружині зустрічатися з ним. Попри заборону, коханці таємно зустрічалися, коли Басун почав погрожувати своїй невірній дружині, вирішили вбити законного чоловіка та повінчатися. У фатальний день Качан зайшов до Басуна, щоб, нібито, позичити вівса. Господар погодився та разом із дружиною та позичальником попрямував до комори. Як тільки Басун зігнувся до вівса, Качан ударив його металевим прутом по голові. Смерть селянина наступила миттєво, а потім коханці лупцювали по голові вже мертве тіло. Так третій був усунутий із любовного трикутника, але очікуваного щастя коханцям це не принесло (Свинарка Уманского уезда, 1913, с. 6).

Одним з аспектів жіночого повсякдення була подружня невірність, що однозначно зазнавала осуду. Якщо чоловічу зраду жінки зазвичай терпіли, то дружину за зраду чоловік карав фізично. Він міг жінку жорстоко побити, принижувати, публічно катувати, навіть вбити. На думку відомої дослідниці жіночої історії О. Кісь, до жіночої зради суспільство ставилося більш суворо, тому що така поведінка ставила під сумнів питання батьківства та сексуальну спроможність чоловіка, отже, підтверджувала безумовну жіночу підлеглість (Кісь, 2017).

Подружня зрада дружини зазвичай завершувалась її вбивством. Київська губернська газета «Труд» 12 березня 1881 р. повідомляла про судову справу в Умані щодо вбивства чоловіком своєї дружини. Причиною злочину стало те, що коли солдат повернувся зі служби, то застав свою дружину із двома дітьми та знову вагітною. Спочатку він сприйняв це майже незворушно, однак коли через місяць дружина пішла до свого коханця, то ревності взяли гору над здоровим глуздом. Він догнав невірну дружину,

штовхнув її у спину, від чого вона впала і втратила свідомість. Зляканий чоловік відніс її на берег ставка і почав приводити до тями за допомогою води. Але лікар констатував, що причиною смерті було не втоплення, а задушення, бо на обличчі покійниці виднілися прижиттєві синці (Умань Киевской губ., 1881).

Не менш жорстоке вбивство через ревності описане в газеті «Киевское слово». У передмісті Умані «Звірки» 7 грудня 1888 р. розігралась така трагедія: 26-річний місцевий мешканець Василь Добровольський, який три місяці тому одружився і дуже любив дружину, з ревності убив її. Обставини злочину були такими: увійшовши до хати родичів своєї дружини, де мешкали її дід, мати, селянка Олена Петриченко, саме тоді дружина Тетяна була там, він за допомогою ножа та шила вбив дружину й Олену Петриченко. Намагався вбити і 85-річного діда та свою тещу, але діда тільки важко поранив, а мати дружини отримала легке поранення. Мабуть, усвідомивши скоєне, Добровольський побіг на берег річки Уманки і втопився. Усі, хто знав Василя Добровольського, характеризували його як добру людину, а причиною такого злочину стали ревності та невірність дружини (Умань, 1888, с. 4).

Іноді безпідставні ревності чоловіка ставали причиною вбивства дружини. У травні 1900 р. через напад ревності мешканець села Крачківка Олександр Кармолитний убив свою дружину, 29-річну Наталію. Він її дуже ревнував і, перебуваючи у стані злості та гніву, застрелив дружину (Уманский уезд, 1900, с. 3).

За невірність карали не тільки законну дружину, парубок після сватання ніби отримував право на покарання своєї нареченої. У 1904 р. «Киевское слово» писало, що в одному селі Уманського повіту парубок посватав дівчину і почав готуватися до весілля. А потім дізнався, що наречена його обманює, «давши обіцянку іншому». Хлопець вирішив помститися за свою образу, коли зустрів дівчину з подружками, відкликав її нібито для розмови. А сам тим часом вихопив кілок із тину і почав гамселити дівчину. Поки збіглися люди, дівчина лежала на землі ледь жива, а «нападавший з азартом говорив: «Так їх треба провчати за посміх»» (Уманский уезд, 1904, с. 4).

«Киевлянин» досить детально описав убивство через ревності, що сталося в серпні 1906 р.

в Умані. Підпоручик М. Шипинський приїхав з місця розташування 20-го стрілкового полку до Умані, де мешкала його сім'я. У своїй квартирі він застав дружину Зінаїду з її матір'ю та студента Університету св. Володимира Леоніда Зарембу, який квартирував у них. Підпоручик приревнував дружину до студента, спалахнула сварка із трагічним фіналом. Він вигнав студента із квартири, а коли той заходив до своєї кімнати, вистрелив із револьвера у плече Л. Заремби. Студент упав, а підпоручик продовжував у нього стріляти. Потім він стріляв через вікно у дружину та тещу, поранив їх обох. Студент Л. Заремба та теща М. Шипинського від ран померли, а дружину доправили до лікарні. Сам ревнивець доповів начальству про скоєний злочин і добровільно віддався в руки правосуддя (Умань Киевской губ., 1906, с. 4).

Трагічну подію через подружню зраду описав «Киевлянин» у березневому номері 1907 р. Селянин із Маньківки Єфрем Максименко, який повернувся із заробітків до Умані, дізнався від 14-річного сина про ганебну поведінку своєї дружини. Син розповів батькові, що за його відсутності до матері приходив ночувати вдівець Лазар Чередниченко. Охоплений жагою помсти, ображений чоловік послав сина Сергія до Лазаря Чередниченка та, нібито від імені дружини, запросив вдівця «на вареники та випивку». Не підозрюючи злого умислу, Л. Чередниченко надвечір пішов до Максименків. Батько і син Чередниченки побили горюханця коцюбою та шматком заліза, викинули його на подвір'я, а самі пішли з дому. Побитого і ледь стогнучого коханця побачили сусіди, віднесли його додому, де за кілька годин 2 березня 1907 р. він помер. Чередниченків арештували та передали в розпорядження судового слідчого (С. Маньковка Уманського уезда, 1907, с. 4).

У селі Бабанка Уманського повіту в ніч проти 27 жовтня 1909 р. священник Олексій Казанський у випадку ревнощів застрелив із пістолета свою дружину. Після скоєння цього злочину він поїхав за 12 верст до м. Дубова та зізнався в усьому слідчому. А потім запитав у слідчого про те, чи варто йому після скоєного залишатися живим, чи краще заподіяти собі смерть. Слідчий заспокоював священника, нагадуючи йому про маленьких дітей-сиріт. Священник Казанський був ще молодим, тридцятирічним чоловіком, до того ж симпатичним та інтелегентним (Умань Киевской губ., 1909, с. 3).

Це вбивство мало широкий резонанс, деякі обставини злочину висвітлювала губернська газета «Киевлянин». Повідомлялося, що інтелегентний і авторитетний серед парафіян священник Олексій Казанський через подружню невірність дружини Віри скоїв тяжкий злочин. Їхній шлюб тривав десять років. Подружжя виховувало трьох дітей: восьмирічного Володимира, п'ятирічну Зіну та дворічного Костянтина. Покійна дружина Казанського почала часто запрошувати в гості молодого вчителя місцевої міністерської школи, до якого Олексій Казанський прихильності не мав. Учитель став репетитором старшого сина Казанських, відтоді Віра Казанська вечорами кудись зникала. Чоловік помічав деякі деталі, що свідчили про подружню зраду дружини. А одного вечора, повернувшись додому з гостей у той час, коли не мав повертатися, побачив, що вхідні двері зсередини не замкнені, почув у будинку якусь метушню. Коли зі свічкою та пістолетом він обійшов усі кімнати, то нікого чужого не знайшов, але дружина вела себе дуже підозріло. Та коли на столі він побачив свою книгу, яку напередодні забув у міністерському училищі, то сумнівів у нього не залишилося: приходив учитель. Гніву та ревнощів додало ще й те, що в його кабінеті на столі лежало тільки три із залишених ним цигарок. Дружина від пояснень відмовлялася, тоді він вистрелив їй у спину. Послали за місцевим фельдшером і той, оглянувши рану, констатував її важкість. Через кілька годин Віра Казанська померла, а вся прислуга зізналася в тому, що вона та молодий учитель були коханцями (С. Бабанка Уманського уезда, 1909, с. 4).

Подружню зраду вчиняли не тільки жінки. Губернські газети писали і про чоловічу зраду. «Киевлянин» 27 серпня 1910 р. повідомляв про сімейну драму в містечку Буки. У помешканні тамтешнього селянина, 33-річного Володимира Руденка, виявили мертве тіло його дружини Марфи. У подружжі Руденків частими були сварки, чоловік бив дружину. Причинами сварок найчастіше були подружні зради Володимира Руденка, який упродовж трьох останніх років мав роман із молодою вдовою. Чергова сварка із дружиною закінчилася її смертю (М. Буки Уманського уезда, 1910, с. 4).

Про резонансне вбивство, причиною якого була подружня зрада дружини, «Киевлянин» писав також у грудні 1915 р. Тоді драма сталася в селі Громи Уманського повіту. Селянин

Н. Зрайченко 4 грудня, після тривалої відсутності, повернувся додому з армії. Його зустріла дружина, на руках якої була півторарічна дитина, народжена від коханця. Охоплені ревностями, трьома пострілами з револьвера він убив невірну дружину та маленьку дівчинку (По краю. С. Громы Уманського уезда, 1915, с. 2).

Отже, поряд з іншими новинами київські губернські газети поширювали інформацію про приватні аспекти жіночого повсякдення. Серед них: звалтування, девіації під час сватання, помста спокушеної дівчини, убивство чоловіком своєї дружини, позашлюбні інтимні стосунки та трагедії в разі спроб їх вирішити,

убивство через ревності, подружня зрада, убивство невірної дружини. Виявлені публікації дають підстави стверджувати, що чоловік утверджував свою владу в сім'ї різними способами – аж до вбивства дружини. Риторика газетних публікацій показує, що такі дії в сімейних стосунках були звичним явищем. Убивство дружини, позашлюбні інтимні зв'язки, подружня зрада та помста за неї були частиною буденного життя, про яке повідомляли газети. Мікроісторичний підхід і до цього сегмента повсякдення сприяє розширенню знання про тодішній соціум загалом, уможлиблює проникнення в маленькі життєві світи його індивідів.

Список використаних джерел:

1. Білоус Н. (2015). Насильство над жінками: сюжети з міщанського і селянського повсякдення Волині XVI – початку XVIII ст. *Соціум*. Вип. 11–12. С. 135–146.
2. Бороденко О. (2020). Шлюб і родина православного населення Лівобережної України другої половини XVIII – першої половини XIX ст.: соціально-демографічний аспект : монографія. Одеса. 622 с.
3. Wislicz T. (2006). Kobieta i przemoc w środowisku plebejskim w Rzeczypospolitej czasów saskich. *Między Barokiem a Oświeceniem. Radości i troski dnia codziennego* / Pod red. Stanisław Achremczyk. Olsztyn. S. 389–396.
4. (1883). Внутренний отдел. *Заря*. 18 октября. С. 3.
5. (1884). Внутренний отдел. *Заря*. 11 февраля. С. 3.
6. Ворончук І. (2012). Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. Київ. 702 с.
7. Ворончук І. (2006). Подружні зради як наслідок практики укладення шлюбів в Україні в XVI–XVII ст. (на матеріалах ранньомодерної Волині). *Соціум*. Вип. 6. С. 185–197.
8. Деревенский Оттело. *Киевское слово*. 1893. 4 марта. № 1895. С. 3.
9. Заярнюк А. (2005). Про те, як соціальна історія ставала культурною. *Україна модерна*. Київ ; Львів. № 9. С. 249–265.
10. Из Уманского уезда. *Киевское слово*. 1887. 2 августа. № 169. С. 3.
11. Кісь О. (2012). Жінка в традиційній Українській культурі др. пол. XIX – поч. XX ст. Львів. 287 с.
12. Кісь О. (2017). Українські жінки в горнілі модернізації. Харків. 304 с.
13. М. Буки Уманського уезда. *Киевлянин*. 1910. 27 августа. С. 4.
14. По краю. С. Громы Уманського уезда. *Киевлянин*. 1915. 12 декабря. С. 2.
15. Popliolek B. (2014). Przemoc domowa w Polsce w pierwszej polowie XVIII w. w swietle ksiag sadowych. *Studia ofiarowane prof. Ryszardowi Szczygłowi w 70-lecie urodzin* / Pod red. A. Sochackiej i P. Jusiaka. Lublin. S. 978–990.
16. С. Бабанка Уманського уезда. *Киевлянин*. 1909. 7 ноября. С. 4.
17. Свинарка Уманського уезда. *Киевлянин*. 1913. 17 марта. С. 6.
18. С. Маньковка, Уманського у. *Киевлянин*. 1907. 13 марта. С. 4.
19. Ткач О., Пятницькова І. (2022). Жіноча розпуста та зрада у суспільній уяві українців у XVIII – XIX ст. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Т. 2. № 12. С. 137–141.
20. Уманский уезд. *Заря*. 1886. 1 июня. С. 4.
21. Уманский уезд. *Киевлянин*. 1900. 5 мая. С. 3.
22. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1888. 4 февраля. С. 3.
23. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1889. 31 декабря. С. 3.
24. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1900. 24 ноября. № 4628. С. 3.
25. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1900. 28 января. С. 4.
26. Уманский уезд. *Киевское слово*. 1904. 1 февраля. С. 4.
27. Уманский уезд. («Пусть знают все как мы любились»). *Киевское слово*. 1896. 28 апреля. С. 4.
28. Умань. *Киевское слово*. 1888. 15 декабря. С. 4.
29. Умань. *Киевское слово*. 1900. 9 августа. С. 3.

30. Умань Киевской губ. *Киевлянин*. 1906. 18 августа. С. 4.
 31. Умань Киевской губ. *Киевлянин*. 1909. 2 ноября. С. 3.
 32. Умань Киевской губ. *Труд*. 1881. 12 марта.

References:

1. Bilous, N. (2015). Nasytstvo nad zhinkamy: siuzhety z mishchanskoho i selianskoho povsiakdennia Volyni XVI – pochatku XVIII st. [Violence against women: stories from bourgeois and peasant everyday life in Volyn of the 16th – early 18th centuries]. *Sotsium [Society]*. Vyp. 11–12. K. S. 135–146 [in Ukrainian].
2. Borodenko, O. (2020). Shliub i rodyna pravoslavnoho naselennia Livoberezhnoi Ukrainy druhoi polovyny XVIII – pershoi polovyny XX st.: sotsialno-demografichni aspekt : Monohrafiia [Marriage and family of the Orthodox population of Left Bank Ukraine in the second half of the 18th – the first half of the 19th centuries: socio-demographic aspect : Monograph]. Odesa 622 s. [in Ukrainian].
3. Wislicz, T. (2006). Kobieta i przemoc w środowisku plebejskim w Rzeczypospolitej czasów saskich. *Między Barokiem a Oświeceniem. Radości i troski dnia codziennego* / Pod red. Stanisław Achremczyk. Olsztyn S. 389–396 [in Polish].
4. (1883). Vnutrennii otdel [Internal department]. *Zarya [Dawn]*. 18 oktyabrya [in Russian]. S. 3.
5. (1884). Vnutrennii otdel [Internal department]. *Zarya [Dawn]*. 11 fevralya [in Russian]. S. 3.
6. Voronchuk, I. (2012). Nasedennia Volyni v XVI – pershii polovyny XVII st.: rodyna, domohospodarstvo, demografichni chynnyky [The population of Volyn in the 16th – the first half of the 17th centuries: family, household, demographic factors]. K. [in Ukrainian]. 702 s.
7. Voronchuk, I. (2006). Podruzni zrazy yak naslidok praktyky ukhadenia shliubiv v Ukraini v XVI – XVII st. (na materialakh rannomodernoi Volyni) [Adultery as a consequence of the practice of concluding marriages in Ukraine in the 16th – 17th centuries (on the materials of early modern Volyn)]. *Sotsium [Society]*. Vyp. 6. K. [in Ukrainian]. S. 185–197.
8. (1893). Derevenskii Ottelo [Rustic Otteleau]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 4 marta, № 1895 [in Russian]. S. 3.
9. Zaiarniuk, A. (2005). Pro te, yak sotsialna istoriia stavala kulturnoiu [About how social history became cultural]. *Ukraina moderna [Ukraine is modern]*. K. ; L. № 9 [in Ukrainian]. S. 249–265.
10. (1887). Iz Umanskogo uezda [From Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 2 avgusta. № 169 [in Russian]. S. 3.
11. Kis, O. (2012). Zhinka v tradytsiinii Ukrainskii kulturi dr. pol. XIX – poch. XX st. [A woman in traditional Ukrainian culture dr. pol. XIX – beginning 20th century]. Lviv [in Ukrainian]. 287 s.
12. Kis, O. (2017). Ukrainski zhinky v hornyli modernizatsii [Ukrainian women in the crucible of modernization]. Kharkiv [in Ukrainian]. 304 s.
13. (1910). M. Buki, Umanskogo uezda [M. Buki, Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 27 avgusta [in Russian]. S. 4.
14. (1915). Po krayu. S. Gromi. Umanskogo u. [On the edge. Gromy village. Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 12 dekabrya [in Russian]. S. 2.
15. Popliolek, B. (2014). Prsemoc domowa w Polsce w pierwszej polowie XVIII w. w swietle ksiag sadowych // Studia ofiarowane prof. Ryszardowi Szczygłowi w 70-lecie urodzin. Pod red. A. Sochackiej i P. Jusiaka. Lublin [in Polish]. S. 978–990.
16. (1909). S. Babanka, Umanskogo u. [Babanka village, Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 7 noyabrya [in Russian]. S. 4.
17. (1913). Svinarka, Umanskogo uezda [Svinarka, Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 17 marta [in Russian]. S. 6.
18. (1907). S. Mankovka, Umanskogo u. [Mankovka village, Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 13 marta [in Russian]. S. 4.
19. Tkach, O.O., Piatnytskova, I.V. (2022). Zhinocha rozpusta ta zrada u suspilnii uiavi ukrainsiv u XVIII–XIX st. [Female debauchery and betrayal in the public imagination of Ukrainians in the 18th – 19th centuries]. *Visnyk SNT DonNU imeni Vasylia Stusa [Bulletin of the SNT DonNU named after Vasyl Stus]*. T. 2. № 12 [in Ukrainian]. S. 137–141.
20. (1886). Umanskii uezd [Uman district]. *Zarya [Dawn]*. 1 iyunya [in Russian]. S. 4.
21. (1900). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 5 maya [in Russian]. S. 3.
22. (1888). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 4 fevralya [in Russian]. S. 3.
23. (1889). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 31 grudnya [in Russian]. S. 3.
24. (1900). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 24 noyabrya. № 4628 [in Russian]. S. 3.
25. (1900). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 28 yanvarya [in Russian]. S. 4.
26. (1904). Umanskii uezd [Uman district]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 1 fevralya [in Russian]. S. 4.

27. (1896). Umanskii uезд. (“Pust znayut vse kak mi lyubilis”) [Uman district. (“Let everyone know how we loved”)]. *Kievskoe Slovo [Kiev word]*. 28 aprelya [in Russian]. S. 4.
28. (1888). Uman [Uman]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 15 dekabrya [in Russian]. S. 4.
29. (1900). Uman [Uman]. *Kievskoe slovo [Kiev word]*. 9 avgusta [in Russian]. S. 3.
30. (1906). Uman, Kievskoi gub. [Uman, Kyiv province]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 18 avgusta [in Russian]. S. 4.
31. (1909). Uman, Kievskoi gub. [Uman, Kyiv province]. *Kievlyanin [Kievlyanyn]*. 2 noyabrya [in Russian]. S. 3.
32. (1881). Uman, Kievskoi gub. [Uman, Kyiv province]. *Trud [Work]*. 12 marta.